

Lausuntopyyntö tekoäly- ja tekijänoikeuspienryhmien loppuraporteista

Lausuntopyynnön diaarinumero: OKM024:00/2024

• TOIMENPITEET:

- Teksti- ja kuva-aineistojen käyttöä esimerkiksi tekoälyn kouluttamisessa ja kielimallien rakentamisessa koskeva erityinen sopimuslissenssisäännös tekijänoikeuslakiin.
- OKM:n tulisi toimia aktiivisesti Euroopan komission tekoälytoimiston suuntaan, jotta tekoällysäädöksen läpinäkyvysvaatimukseen ja tekijänoikeuspolitiikkaan liittyvä komission ohjaus olisi mahdollisimman selkeää ja johtaisi tekijänoikeuksien kunnioittamiseen myös tekoäly-käyttötilanteissa.
- Tekijänoikeusinfrastruktuuria tulisi kehittää, jotta tietoa oikeudenhaltijoista ja teosten käyttöoikeuksista saataisiin laadukkaasti muistiorganisaation käyttöön.
- Eurooppa-tasoiset ja kansainväliset standardit sekä käytäntö- ja soveltamisohjeet.
- Skaalautuvat ja reilut tavat hallita oikeuksia; huomioiden valtasuhteiden epäsuhta ja datavarantojen hyödyntämisen mahdollistaminen.
- Taannehtiva ja tarkka raportointivelvollisuus generatiivisen tekoälyn koulutusmateriaalista.
- Ihmisen luovan työn tulosten erottaminen tekoälyllä tuotetusta materiaalista: läpinäkyvä sertifiointijärjestelmä.

1. Kannatanko esitettyjä toimenpiteitä?

- Kannatamme sitä, että EU:n komission tekoälytoimisto ja muut EU-tason toimijat luovat eurooppalaiset ja kansainväliset standardit sekä käytäntö- ja soveltamisohjeet.
- Generatiivisen tekoälymallin koulutusdatan raportointivelvollisuuden tulee olla tekoälytoimiston raportointimallin mukaista ([template for the summary of training data](#)) ja siksi vastustamme esitettyä raportointivelvollisuuden sääntelyä
- Vastustamme sitä, että kansallisesta laista poistettaisiin tiedonlouhinnan poikkeussäännös ja se muutetaan vastakohtakseen eli sopimuslissenssisäännökseksi, joka edellyttäisi aina sopimuslissenssijärjestön lupaa teksti- ja kuva-aineistojen käyttöä esimerkiksi tekoälyn kouluttamisessa ja kielimallien rakentamisessa
- Vastustamme kansallista sääntelyä generatiivisen tekoälymallin koulutusdatan osalta ja toteamme, että tekstin ja tiedonlouhinnan poikkeussäännös on säädetty EU tasolla täysharmonisoinnilla direktiivissä (EU) 2019/790 ja tekoällysäädös nimenomaisesti kieltää tekoällysäädöksestä poikkeavan rajoittavan kansallisen sääntelyn.

Tekijänoikeuslain 13 b §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeuslain suojaaman teoksen ja muun suojatun aineiston käyttö tekoälyn kouluttamiseen on lähtökohtaisesti sallittu, jollei tekijä ole nimenomaisesti ja asianmukaisella tavalla pidättänyt tätä oikeutta. DSM direktiivin 4 artiklan mukaan tekoälyn kouluttaminen on sallittua, jos oikeudenhaltijat eivät ole nimenomaisesti pidättäneet oikeuksiaan kyseisessä kohdassa tarkoitettuun teosten ja muun suojatun aineiston käyttöön asianmukaisella tavalla (kuten koneluettavilla keinoilla, kun kyseessä on verkossa yleisön saataviin saatettu sisältö). Sopimuslissenssiorganisaatiolla (Kopiosto) ei ole muuta tapaa ilmoittaa oikeuksien pidättämiseen kuin verkkosivu. Tämä Kopioston verkkosivun kieltö ei kuitenkaan ole DSM-direktiivin 4(3) artiklan mukainen asianmukainen ja nimenomainen oikeuksien pidätys. Jos sopimuslissenssisäännös säädettäisiin kansalliseen lainsäädäntöön, Kopiosto lissensioisi kaikki teokset, kuten tekijänoikeuslain 26 §:ssä todetaan ”*laajennetun*

kollektiivisen käyttöluvan saanut voi luvan mukaisin ehdoin käyttää kaikkia tämän alan tekijöiden teoksia.”

Oikeuksien pidätyksen lisäksi sopimuslisenssiin liittyy toinenkin kielto. Sopimuslisenssiin eli laajennettuun kollektiiviseen lisensiointiin liittyy oikeudenhaltijan kollektiivilisensioinnin kielto, sillä muussa tapauksessa olisi kysymys pakkolisenssistä. Oikeudenhaltija toteuttaa kollektiivilisensioinnin kiellon ilmoittamalla asiasta teoskohtaisesti tai tekijäkohtaisesti sopimuslisenssijärjestölle. Sopimuslisenssijärjestö julkaisee kiellon kotisivuillaan. Sivulla on esim. kustantajan PDF-muodossa oleva ISBN-listaus teoksista, joita Kopiosto ei voi lisenoida.

Yhteishallinnointilain 34 §:n mukaan sopimuslisenssiorganisaatiolla on velvollisuus käydä lisensiointineuvottelut vilpittömästi. Pykälän mukaan yhteishallinnointiorganisaation ja käyttäjän olisi annettava toisilleen kaikki lisensiointiin tarvittavat tiedot.

Yhteishallinnointiorganisaation tulisi myös totuudenmukaisesti kertoa käyttäjälle, mikäli teoksen tai muun suojan kohteen käyttö ei lain mukaan edellytä käyttölupaa. Näin ollen Kopioston tulee kertoa ne oikeudenhaltijat, jotka ovat käyttäneet opt-out oikeuttaan, eli jotka voidaan lisenoida sekä ne oikeudenhaltijat, jotka eivät ole käyttäneet opt-oikeuttaan ja joita ei siksi voida lisenoida, koska käyttö on jo sallittua tekijänoikeuslain 13 b §:n 1 momentin perusteella. Lisäksi tulee ilmoittaa ne teokset ja ne oikeudenhaltijat, jotka ovat kieltäneet sopimuslisensoinnin. Miten tämä olisi mahdollista, kun sopimuslisenssin käyttöä koskeva sopimus antaa luvan kaikkien teosten käyttöön ilman erittelyä siitä, ketkä oikeudenhaltijat tai mitkä teokset ovat kyseessä?

Sopimuslisenssi kääntäisi koko DSM-direktiivin 4 artiklan päälaelleen, eli kappaleen valmistaminen tiedonlouhintaa varten ei käytännössä olisi sallittua, ellei siitä olisi sovittu tekijänoikeusjärjestön kanssa. Suomen tekijänoikeuslaki olisi ehdotetun muutoksen jälkeen vastakohta lainsäädännölle, joka implementoi 4 artiklan EU:ssa.

DSM-direktiivin mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä "poikkeuksesta tai rajoituksesta" tiedonlouhinnan hyväksi. DSM direktiivin 4 artikla on "poikkeus tai rajoitus" itsessään, koska poikkeus ei ole samanlainen täysi poikkeus kuin muut Infosoc-direktiivin sallimat poikkeukset, vaan oikeudenhaltijalla on opt-out mahdollisuus, joka mahdollistaa oikeudenhaltijalle korvauksen teoksen käyttämisestä tai teoksen käytön kieltämisen.

Toisin kuin Infosoc-direktiivin sallimissa muissa poikkeuksissa tai rajoituksissa, jäsenvaltioilla ei ole tekstin- ja tiedonlouhinnan osalta liikumavaraa, vaan DSM-direktiivin 4 artikla on tarkoitettu täysharmonisaatioksi juuri siksi, että on haluttu välttää erilaisia ratkaisuja, jotka haittaisivat digitaalisten sisämarkkinoiden toimivuutta.

Tekoälymallien tarjoajat ovat sopineet suoraan kustantajien kanssa tiedonlouhinnasta, koska tarjoajat tarvitsevat pääsyn aineistoon tekoälymallin kehitystyötä varten. Sopimuslisenssin säätämisen jälkeen syntyisi tilanne, jossa suoraan lisensoitu aineisto pitäisi pystyä erottamaan kaikista muista teoksista. EU-tasolla syntyy ongelmia, jos tulee olla varmuus siitä, missä EU-maassa oikeudellisesti relevantti digitaalinen liiketoiminta tapahtuu ja samanaikaisesti soveltaa poikkeavia kansallisia kollektiivisen lisensioinnin ehtoja. Ehdotettu muutos on teknologiakehitykselle haitallinen, ja veisi tekoälymalleja ja tekoälyjärjestelmiä kehittävät yritykset ja tutkimuksen maihin, jossa ei ole tällaista lainsäädäntöä.

2. Onko jokin toimenpide mielestäsi toista tärkeämpi?

Tärkeintä on yhtenäinen oikeudellinen kehys tekoälyjärjestelmien kehittämiseksi, markkinoille saattamiselle, käyttöönotolle ja käytölle EU:ssa sekä antaa EU-tasoisien sääntelyn edelleen mahdollistaa innovointia ja välttää kansallisessa lainsäädännössä uusia tekoälyjärjestelmien kehittämistä, markkinoille saattamista ja käyttöä koskevia rajoituksia. Tämän vuoksi tärkein toimenpide on Euroopan-tasoiset ja kansainväliset standardit sekä käytänte- ja soveltamisohjeet.

3. Millä tavalla katsot, että toimenpiteet tulisi toteuttaa?

Lausuntopyynnön toimenpide-ehdotus sopimuslissenssistä perustuu väärinkäsitykseen. Loppuraportissa TEKOÄLY JA TEKIJÄNOIKEUS PIENRYHMÄ I: LUOVA TYÖ s. 3/5 kappale 2.2. Tekijänoikeusjärjestöt todetaan virheellisesti seuraavaa *“EU:n tekoälyasetus edellyttää luvan hankkimista tekoälyn kouluttamiseen”*.

Oikeudenhaltijoiden oikeudet ja tekoälymallien kehittäminen turvataan nykyisen tekijänoikeuslain ja tekoälyasetuksen avulla. Tekoälymallin tarjoajan on laadittava ja asetettava julkisesti saataville riittävän yksityiskohtainen tiivistelmä yleiskäyttöisen tekoälymallin koulutuksessa käytetystä sisällöstä tekoälytoimiston toimittaman mallin mukaisesti. Tämä täydentää datan louhimisen poikkeussäännöstä, joka on säädetty direktiivillä (EU) 2019/790 ja saatettu voimaan Suomessa tekijänoikeuslain muutoksella 3.3.2023/263. Turvallisuuden ja talouden myönteinen kehitys edellyttää teknologiasektorin myönteistä kehitystä EU:ssa. Talouden ja teknologian kehittämisen yhteyttä on korostanut muun muassa Mario Draghin raportti Euroopan kilpailukyvyn parantamisesta.

Muun kopioinnin tekijänoikeudellinen lähtöasetelma on erilainen kuin tekstin- ja tiedonlouhinnan. Muu kopiointi on lähtökohtaisesti kiellettyä ilman lupaa. Tekstin- ja tiedonlouhinta on sallittua, ellei tekijä ole sitä kieltänyt. DSM-direktiivin 4(3) artiklan perusteella korvaus voidaan vaatia vain teoksesta, jonka osalta on käytetty nimenomaista ja asianmukaista oikeuksien pidätystä. Sopimuslissenssin osalta ei tätä edellytystä ole mahdollista täyttää, koska sopimuslissenssin osalta teoksia ja oikeudenhaltijoita ei tiedetä. Edustamiensa oikeudenhaltijoiden osalta Kopiosto voi lissensoida käytön tekoälyn koulutusdatana jo nyt. EU:n DSM-direktiivi ja tekoälyasetus varmistavat korvauksen niille oikeudenhaltijoille, joiden tavoitteena on saada korvauksia tuottamastaan sisällöstä, kuten media- ja kustantajayhtiöille tai muille oikeudenhaltijoille, jotka haluavat lissensoida tuottamaansa sisältöä.

Mikäli sopimuslissenssin käyttöönotosta säädettäisiin tekoälyn osalta, olisi tällä suuri kilpailuoikeudellinen merkitys. Suomenkielisen koulutusdatan markkinoilla tämän jälkeen yksi toimija, sopimuslissenssijärjestö, joka voi määritellä kaiken suomenkielisen aineiston hinnan ja käytön ehdot. Yhteishallinnointiorganisaatiolla olisi järjestelmän kautta sopimuslissenssoinnissa monopoliasema. Tästä syystä yhteishallinnointiorganisaatiolla katsottaisiin olevan Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 102 artiklassa tarkoitettu määräävä markkina-asema (kts. Huhta, Eetu – Huuhtanen, Joonas: Tekijänoikeuden yhteishallinnointi ja sopimusehtojen kohtuuttomuus, Lakimies 6/2022, s. 905). Artiklan mukaan määräävän aseman väärinkäyttö sisämarkkinoilla on kiellettyä. Määräävässä markkina-asemassa olevan toimijan, tässä tapauksessa yhteishallinnointiorganisaation, on muun muassa sovellettava samoja ehtoja samankaltaisten sopimuskumppaneiden kesken sekä pidättäytyä kohtuuttomien sopimusehtojen soveltamisesta.

Lisäksi on huomattava, että EU-kilpailupolitiikka suhtautuu lähtökohtaisesti kielteisesti määräävän markkina-aseman, saati monopoliaseman, syntymiseen. Tämä suuntaus näkyy esimerkiksi EU:n komission ja kansallisten kilpailuviranomaisten toteuttamassa

yrityskauppavalvonnassa. Sama tendenssi on havaittavissa DSM-direktiivissä, sillä direktiivin johdanto-osan ensimmäinen kappale viittaa SEUT:in määräyksiin sisämarkkinoiden toteuttamisesta ja sellaisen järjestelmän perustamisesta, jolla varmistetaan, että kilpailu ei vääristy sisämarkkinoilla. Voidaankin todeta, että sopimuslisensointijärjestelmän käyttöönotto olisi DSM-direktiivin tarkoituksen vastaista.

Tekstin- ja tiedonlouhintaa tieteellistä tutkimusta varten tutkimusorganisaatioissa koskeva poikkeussääntö perustuu DSM-direktiivin 3 artiklan pakolliseen poikkeussäännökseen, jota ei voi implementoida sopimuslissenssillä. Sopimuslissenssijärjestö on jo tulkinnut ja tulee todennäköisesti tulkitsemaan tekijänoikeuslakia tieteellisen tutkimuksen vapautta kaventavaksi.

Nykyinen lainsäädäntö on osaltaan mahdollistanut sen, että Suomi on Euroopan tekoälytutkimuksen keskeinen toimija. Yliopistot, yritykset ja julkiset toimijat ovat yhdessä voineet muodostaa tekoälyn osaamiskeskittymiä. Eräänä osoituksena tästä on joulukuussa 2024 perustettu Euroopan toinen ELLIS-instituutti. Lisäksi esim. Suomen tekoälykeskuksella (Finnish Center for Artificial Intelligence FCAI) on 30 yhteistyökumppania, joihin kuuluu erikokoisia yrityksiä sekä julkisen sektorin yhteistyökumppaneita. Näiden lisäksi FCAI verkostossa on yli 400 muuta ekosysteemin toimijaa, joiden kanssa FCAI:lla on valmisteilla pienempiä aloitteita ja hankkeita.

Kun tarkastellaan tekoälyn tutkimus- kehitys ja innovaatiotoiminnan juridista sääntelyä, tulisi tarkastelun kohteena olla EU:n digitaaliset sisämarkkinat ja EU-tason sääntely. Ehdotetun tekijänoikeuslain muutoksen jälkeen Suomessa olisi tiukempi lainsäädäntö kuin se mihin tekoälyasetus ohjaa pyrkimyksessään luoda EU:n laajuinen yhdenmukainen tekoälyjärjestelmiä ja generatiivisia tekoälymalleja koskeva sääntely.

KOULUTUS JA TIEDOTUS:

1. Kannatatko esitettyjä toimenpiteitä koulutukseen ja tiedotukseen liittyen?

Kannatamme tekoälyyn liittyvää koulutusta

2. Onko jokin ehdotettu tema mielestäsi toista tärkeämpi?

Pidämme erityisen tärkeänä mahdollistaa luovien alojen koulutustarpeeseen vastaaminen, erityisesti liittyen tekoälyn hyödyntämiseen. sekä omien tekijänoikeuksien hallintaan.

3. Millä tavalla katsot, että koulutus ja tiedotus tulisi toteuttaa?

Korkeakoulujen mahdollisuudet toimia tekoälyn tutkimuksessa, kehityksessä ja koulutuksen tarjoajana tulee turvata sekä lainsäädännössä että taloudellisten resurssien avulla.

Tiedotuksen sisällön tulisi olla yhtenevä EU-tason sääntelyn ja komission tekoälytoimiston ohjeistuksen kanssa.